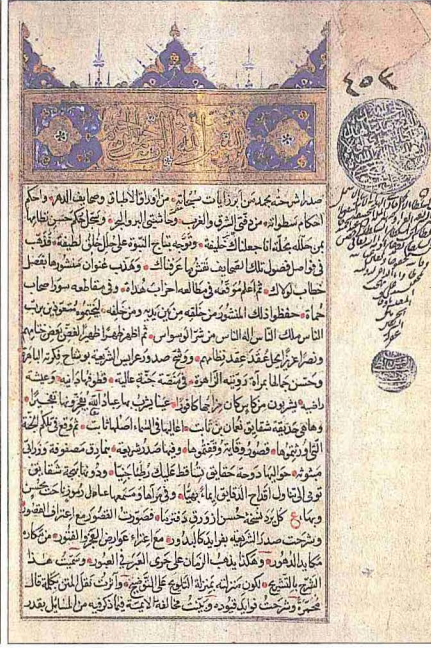
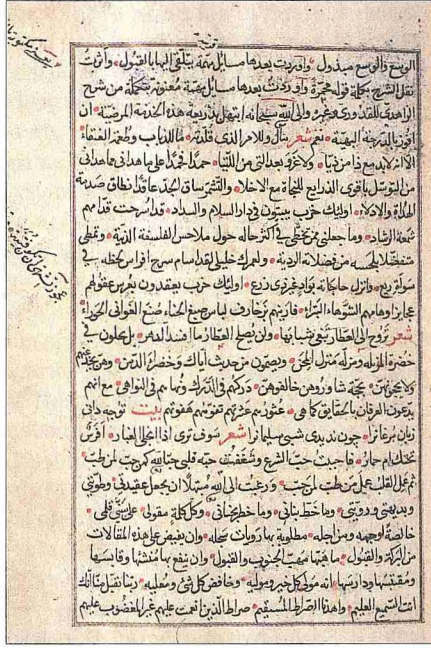

Hüsamzâde Mustafa Efendi'nin *et-Tesrih 'ala Sherhi'l-Vikaye* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 453)

nefis gibi kavramların açıklanması, ikinci bölümde kadim sıfatların işaret ettiği hususlar, üçüncü bölümde zâtı, sıfatları ve fiilleri yönünden Allah'ın birleşmesi, dördüncü bölümde bazı sûre ve duaların fazilet ve özellikleri ele alınmıştır. Kitabın müellif hattıyla olan 889 (1484) tarihli bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3121). Bu nüshanın son sayfasının kenarında, Hüsamzâde'nin daha küçük ebatta *er-Risâletü's-şevkıyye* adlı bir risâlesinin daha bulunduğu kaydedilmektedir. 7. *Mecmû'atü'l-münşe'ât*. Müellifin yazdığı inşâ ve mektupların derlenmesinden meydana gelmiş olup çoğu Arapça ve Farsça, az bir kısmı ise Türkçe'dir (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 439).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüsamzâde Mustafa Efendi, *et-Tesrih 'ala Sherhi'l-Vikaye*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 453, vr. 1^a-2^a; a.mlf., *Hâşiye 'ale'l-Telvih*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 121^a-122^a; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 188; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 206-207; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh* (nşr. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992, V, 156; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 213-214; Osmanlı Müellifleri, I, 275; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 439; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 248; Recep Cici, *Kuruluştan Fatih Devrinin Sonuna Kadar Osmanlılar Fikih Çalışmaları* (doktora tezi 1994, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 255-258.

İLYAS ÇELEBİ

san'a yaptığı sefere (30/651) ağabeyi ile birlikte katıldı. Daha sonra Hz. Osman'ın evini kuşatan isyancılara karşı babası Hz. Ali tarafından yine ağabeyi ile birlikte halifeyi korumak ve evine su taşımak üzere görevlendirildi.

Babasının halifeliği sırasında Hz. Hüseyin Küfe'ye giderek onun bütün seferlerine katıldı; şehadetinden sonra da yine onun vasiyetine uyarak ağabeyine itaat etti. Bu arada Hz. Hasan Muâviye ile anlaşmaya karar verdiği zaman ona karşı çıkmak istediye de itirazının reddilmesi üzerine vazgeçti ve beraberinde Medine'ye gitti. Daha sonra Hz. Hüseyin bu anlaşma dolayısıyla Muâviye'nin tahsis ettiği yıllık 2 milyon dirhemi onun vefatına kadar aldı (Dîneverî, s. 218, 224-225) ve daima ağabeyinin yanında bulundu. Hz. Hasan'ın vefatından (49/669) sonra ise I. Yezid'in hilâfet makamına gelişine kadar (60/680) kendini ibadete vererek zühd ve takvâya dayalı bir hayat sürdürdü. Hz. Hüseyin'e ağabeyinin vefatı üzerine imam sıfatıyla biat edildiğine veya onun Muâviye aleyhine faaliyette bulunduğu yahut kendi imâmeti için harekete geçtiğine dair ilk Sünnî ve Şii kaynaklarında herhangi bir rivayete rastlanmaz; aksine bu husustaki birtakım kırıpırdaşlara fırsat vermediği söylenir. Meselâ Hz. Hasan'ın vefat haberi Küfe'ye ulaşınca taraftarları Hz. Hüseyin'e, babasıyla ağabeyinin intikamını almak için emrini beklediklerini bildiren bir mektup göndermişlerdi. Hucr b. Adî'nin, Muâviye'nin emriyle başlatılan camilerde Hz. Ali'ye hakaret etme faaliyetine karşı çıktığı için öldürülmesi üzerine (51/671), Küfe'nin ileri gelenlerinden bir kişi hem bu haberi iletmek hem de Hüseyin'i Küfe'ye getirmek amacıyla Medine'ye gitmiş, durumdan haberdar olan Muâviye Hz. Hüseyin'e fitne çıkarmak isteyen kimselere fırsat vermemesi konusunda tavsiyede bulunmuş, o da cevabî mektubunda, "Seninle savaşmak ve sana karşı çıkmak niyetinde değilim" demiştir (Dîneverî, s. 224-225). Bununla birlikte Hz. Hüseyin'in Muâviye'ye karşı takındığı olumlu tavrı 56 (676) yılından sonra değiştirdiği muhakkaktır; çünkü bu yılda Muâviye'nin, oğlu Yezid'e biat edilmesini istemesi pek çok müslüman gibi Hz. Hüseyin'i de rahatsız etmiştir.

Medine Valisi Mervân, Muâviye'nin yerine halef tayin ettiği oğlu Yezid'e kendi adına biat almasını isteyen mektubunu Mescid-i Nebevî'de okuyunca halk fevran etti. Abdurrahman b. Ebû Bekir Mer-

HÜSEYİN (الحسين)

Ebû Abdillâh el-Hüseyin
b. Ali b. Ebi Tâlib el-Kureşî
el-Hâşimî eş-Şehîd
(ö. 61/680)

Hz. Peygamber'in torunu,
Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu,
Kerbela şehidi.

5 Şâban 4 yılında (10 Ocak 626) Medine'de doğdu. "Şehîd" lakabıyla meşhurdur. Göğsünden aşağısının dedesine çok benzediği rivayet edilir. Doğduğu zaman Hz. Peygamber, ağabeyi Hasan'a yaptığı gibi o güne kadar Araplar'ca pek bilinmeyen adını kulağına bizzat ezan okuyarak koydu ve doğumunun yedinci gününde akika kurbanı kestirip Hz. Fâtıma'dan saçının ağırlığına fakirlere gümüş dağıtmasını istedi. Hz. Hüseyin, ağabeyi Hasan ile birlikte tâbiinden Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den kuraat öğrendi (Zehebî, III, 280; IV, 268); dedesiyle annesinden ve babasından, ayrıca Hz. Ömer'den ve diğer bazı sahâbîlerden sekiz hadis rivayet etti.

Hz. Hüseyin de ağabeyi Hasan gibi ilk iki halife döneminde cereyan eden önemli olaylarda fiilen yer almadı. Hz. Osman zamanında Saîd b. Âs'ın Küfe'den Hora-

vân'a, daha başlangıçta gerek kendisinin gerek Muâviye'nin yalan söylediğini ve saltanatı babadan oğula intikal ettiren Bizans sistemini müslümanların başına getirmek istediklerini söyleyerek bu teklife karşı çıkarken Abdullah b. Ömer Yezîd'in fâsıklığını, Abdullah b. Zübeyr ise Allah'a karşı gelene itaatın câiz olmadığını öne sürerek açıkça itirazda bulundular ve biata yanaşmadılar; Hz. Hüseyin de onlarla aynı fikirdeydi. Mervân'ın bu durumu bildirmesi üzerine Muâviye hemen Medine'ye gitti ve muhalefet eden kişileri çeşitli tehditlerle biata zorladı fakat başaramadı. Muâviye'nin ölümü üzerine (60/680) hilâfet mevkine gelen Yezîd, Medine Valisi Velîd b. Utbe b. Ebû Süfyân'dan her ne şekilde olursa olsun Hüseyin ve diğerlerinden biat almasını istedi. Velîd, henüz Muâviye'nin ölüm haberi duyulmadan Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyr'i Mervân ile de istişare ederek yanına çağırttı. Fakat onlar Muâviye'nin öldüğünü ve haberin halk tarafından duyulmasından önce biatlarının alınmak istendiğini anladılar. İbnü'z-Zübeyr Mekke'ye kaçtı; Hz. Hüseyin ise Velîd ile görüşmeye gittiğinde, "Benim gibi bir adam gizlice biat edemez; zaten sen de halk katında açıkça yapmadığım bir biata razı olmazsın" diyerek ertesi gün halkın önünde biat edeceğini bildirdi. Mervân Velîd'e, yanından ayrılmadan önce Hüseyin'in biatını sağlamasını veya boyununu vurdurmasını tavsiye etti; ancak Velîd, "Sen benim için dinimi yıkacak bir şey tavsiye ediyorsun. Yemin ederim ki Hüseyin'i öldürmek suretiyle dünyanın her yanına, üzerine güneşin doğup battığı bütün mal ve mülküne sahip olacağımı bilsem yine de bunu istemem" diyerek tavsiyesini reddetti (Ebû Mihnef, s. 12-13; Taberî, *Târîh*, II, 218-219). Velîd'in yanından ayrılan Hz. Hüseyin 28 Receb 60 (4 Mayıs 680) gecesi, kendisine şu anda böyle bir harekette bulunmasının yanlış olduğunu söyleyen baba bir kardeşi Muhammed b. Hanefiyye hariç bütün aile fertlerini yanına alıp Mekke'ye doğru yola çıktı.

Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmeyi Mekke'ye gittiğini haber alan Kûfeliler'den Şebes b. Ribî ve Süleyman b. Surad gibi bazı ileri gelenler onu hilâfete getirmek için kendisine davet mektupları yazdılar (Ebû Mihnef, s. 17 vd.; Dîneverî, s. 228-229; Taberî, *Târîh*, II, 233-235), ayrıca Ebû Abdullah el-Cedel başkanlığında bir heyet gönderdiler. Bunun üzerine Hz. Hüseyin, durumu yerinde incelemesi için amcasının oğlu Müslim b. Akil'i Kûfe'ye yoladı. 5 Şevval 60 (9 Temmuz 680) tarihinde

şehre ulaşan Müslim İbn Avsece'nin evine indi ve Hz. Hüseyin adına biat almaya başladı. İlk aşamada 12-30.000 kişinin biat ettiği ve hatta Müslim'in Kûfe Mescidi'nde açıkça bir konuşma dahi yaptığı rivayet edilmektedir (Ebû Mihnef, s. 20; Taberî, *Târîh*, II, 228-229, 257-258). Yezîd, Müslim'in bu faaliyetini öğrenince Kûfe Valisi Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî'yi görevden alarak yerine Basra Valisi Ubeydullah b. Ziyâd'ı tayin etti ve ondan Müslim'i şehirden çıkarmasını veya öldürmesini istedi. Ubeydullah'ın Hz. Hüseyin taraftarlarını ürküten tedbirler alması üzerine Müslim daha nüfuzlu bir kişi olan Hânî b. Urve el-Murâdî'nin evine yerleşti ve halkı ayaklanmaya çağırdı; hatta Ubeydullah'ın kasrını kuşattı. Ancak Ubeydullah'ın safında yer alan Kûfe ileri gelenlerinin nasihat ve tehditleri üzerine ayaklanan halk dağılmaya başladı ve geceye doğru Müslim'in yanında sadece otuz kişi kaldı; daha sonra onlar da dağıldı. Bu gelişmeler üzerine geceleyin Kinde kabilesine mensup Tav'a adlı bir kadının evine saklanan Müslim ihbar üzerine yakalanarak öldürüldü (8 veya 9 Zilhicce 60/9 veya 10 Eylül 680). Bu yüzden Kûfeliler'den biat aldığı daha önce mektupla haber verdiği Hz. Hüseyin'e onların sözlerinden döndüğünü bildiremedi.

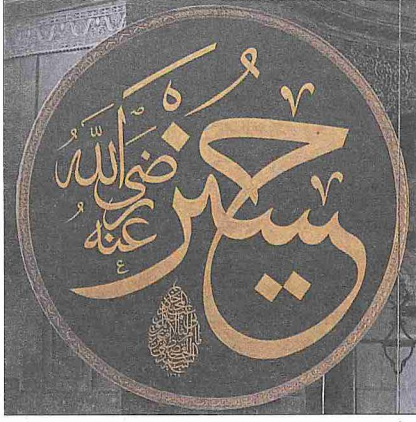
Hz. Hüseyin yeni gelişen olaylardan haberi olmadığı için Kûfe'ye hareket etmeye karar verdi. Her ne kadar Abdullah b. Abbas ona, Kûfeliler'in babasıyla ağabeyine yaptıklarını hatırlatıp sözünde durmayan bu insanların davetine uymamasını ve eğer Mekke'de kalmak istemiyorsa Yemen'e gidip orada Müslim'in hâkimiyet kurmasını beklemesinin daha iyi olacağını söylediyse de Hüseyin kararından dönmedi. Yezîd'in halifeliğini tanımayan Abdullah b. Zübeyr ise Mekke'de kalmasını teklif etti ve biat almasına kendisinin de yardımcı olabileceğini bildirdi (Taberî, *Târîh*, II, 276; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 38). Abdullah b. Ömer ve Ömer b. Abdurrahman b. Hâris gibi şahıslar da kesinlikle Kûfe'ye gitmemesini istediler, İbn Abbas ise hiç değilse yalnız gitmesini önerdi. Fakat Hz. Hüseyin, 8 Zilhicce 60 (9 Eylül 680) tarihinde umresini tamamladıktan sonra ailesi ve bazı taraftarlarıyla birlikte Kûfe'ye hareket etti (Taberî, *a.g.e.*, II, 272; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 39). Birkaç gün sonra, bütün ailesini yanına aldığı için başlarına bir şey gelirse bunun soyunun tükenmesi demek olacağı endişesine kapılan amcasının oğlu Abdullah b. Ca'fer önce bir mektup yazarak durmasını istedi; sonra da Mekke Valisi Amr b. Saîd b.

Hulûsî Efendi'nin Hz. Hüseyin hakkında ta'lik hattıyla yazdığı hadis-i şerifler (Muhittin Serin koleksiyonu)

Âs el-Eşdak'tan onun adına eman olarak kendisine gönderdi. Ancak Hz. Hüseyin, rüyasında Resûlullah'ı gördüğünü ve ister lehine ister aleyhine sonuçlansın başladığı işi tamamlamakla emrolunduğunu söyleyerek geri dönmeyi reddetti. Yolda şair Ferezdak ile karşılaşılıp Kûfe'deki durumunu sorunca, "Halkın kalbi seninle, kılıçları Benî Umeyye ile; ilâhî takdir ise gökten iner ve Allah dilediğini yapar" cevabını aldığı halde, "Doğru söyledin, Allah'ın dediği olur, Allah dilediğini işler ve rabbimiz her gün yeni bir iştedir. Takdir hoşumuza gidecek şekilde olursa nimetlerinden dolayı Allah'a şükrederiz; O şükredenlerin yardımcısıdır. Eğer takdir umulandan başka türlü çıkarsa niyeti hak ve takvâsı da teneşir tahtası olan kimse elbette taşkınlık göstermez" diyerek yolculuğunu sürdürdü (Dîneverî, s. 245; Taberî, *Târîh*, II, 277-278). Ancak daha sonra Sa'lebiyye'de karşılaştığı iki yolcudan Kûfeliler'in biatlarından caydığını ve Müslim b. Akil ile Hânî b. Urve'nin öldürüldüğünü öğrenince geri dönmek istedi; fakat bu defa da Müslim'in oğulları ve kardeşlerinin ısrarı üzerine yola devam etmeye mecbur oldu. Bu arada taraftarlarına isteyenlerin ayrılabilceğini söyledi, onlar da ayrıldılar; yanında sadece aile fertleriyle birlikte yaklaşık yetmiş kişi kaldı. Böylece sayısı azalan kabile Ninevâ bölgesindeki Kerbelâ'ya vardı (2 Muharrem 61/2 Ekim 680).

Kûfe Valisi Ubeydullah'ın emriyle kafiye uzun süredir 1000 kişilik kuvvetiyle

Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından düzenlenen
"Hüseyin" yazılı celi sülüs levha (Ayasofya Camii – İstanbul)

gözetlemekte olan Hür b. Yezîd Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'ya ulaştığını valie bildirdi; o da kafilenin sarp ve müstahkem yerlere sığınmasına engel olunmasını, susuz ve savunmasız bir yerde konaklamaya mecbur edilmesini istedi. Rey valiliğine getirilen Ömer b. Sa'd b. Ebû Vakkâs'a da ordusuyla Hz. Hüseyin üzerine yürümesini ve bu meseleyi halletmesini emretti. Ömer b. Sa'd önce bu işe yanaşmak istemediyse de yoğun ısrar ve görevden alınma tehdidi karşısında kafilenin üstüne yürüdü. Hz. Hüseyin Ömer'in gönderdiği elçiye kendisini Kûfeliler'in çağırıldığını, 18.000 kişinin biat ettikten sonra biatlarını bozduğunu, dönüp gitmek istediğinde de Hür b. Yezîd'in engel olduğunu ve kendisini buraya kadar gelmek zorunda bıraktığını anlattı ve, "İzin verin dönüp gideyim" dedi (Dîneverî, s. 253-254). Ömer b. Sa'd, Hz. Hüseyin ile çarpışmak istemediği için bu cevaptan memnun kaldı ve durumu Ubeydullah b. Ziyâd'a bildirdi. Ubeydullah ise Yezîd'e biatı önermesini ve reddi halinde kafilenin su ile irtibatını kesmesini istedi. Bunun üzerine Ömer, Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye çağırılar arasında bulunan Amr b. Haccâc'ı su yollarını kesmekle görevlendirdi; sonra da birkaç defa Hüseyin'le gizlice görüştü (Ebû Mihnef, s. 48-49). Aralarında ne konuştukları tam olarak bilinmemekle beraber tahminlere göre Hz. Hüseyin şu teklifleri yapmıştır: Geldiği yere dönmek, bizzat Yezîd'e gidip biat etmek veya İslâm serhadlerinden birinde cihadla meşgul olmak. Ömer, kabul edilebileceği ve böylece kendisinin de bu sıkıntılı işten kurtulacağı ümidiyle teklifi Ubeydullah b. Zi-

yâd'a bildirdi. Ubeydullah önce bu teklifi uygun gördüyse de Sıffin'de Hz. Ali'nin safında çarpışanlardan Şemir b. Zülcevsen ona önemli bir fırsatı kaçırmış olacağını hatırlatarak Fırat nehriyle irtibatı kesilmiş ümitsizlik içindeki Hüseyin'i isteğine boyun eğdirmesini veya cezalandırmasını söyledi, ayrıca onun Ömer ile geceleri gizlice görüştüğünü belirtti. Bunun üzerine Ubeydullah, Şemir ile Ömer'e bir mektup göndererek Hüseyin'in doğrudan kendisine teslim olmasını sağlamasını, bunu başaramazsa onunla savaşmasını, aksi takdirde kumandayı Şemir'e bırakmasını emretti. Şemir karargâha 9 Muharrem Perşembe günü ulaştı. Ömer b. Sa'd kumandayı, dolayısıyla kazandığı dünyalığı elden kaçırmamak için bu görevi yerine getireceğini söyledi. Hz. Hüseyin ve yanındakiler o geceyi dua, namaz ve istiğfarla geçirdiler (Taberî, *Târîh*, II, 315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 59).

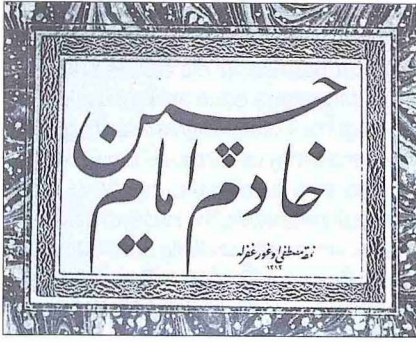
Ertesi gün Hz. Hüseyin gerekli savaş hazırlıklarını yaptıktan sonra atına bindi ve önünde bir mushaf olduğu halde Ömer'in ordusuna yaklaşarak kendisinin buraya geliş amacını anlamları, hakkında insafli hüküm vermeleri halinde saadete kavuşacaklarını ve üzerine yürümelerine gerek kalmayacağını, mazeretini dikkate almamaları durumunda ise istediklerini yapmalarını söyledi. Bazı kaynaklara göre Hz. Hüseyin bu konuşmasında anne babasının ve amcalarının İslâm'a hizmetlerini dile getirmiş, Resûl-i Ekrem'in kendisi hakkındaki övücü ifadelerinden söz etmiş ve kanını akıtmamanın büyük vebal doğuracağını hatırlatmıştır (Ebû Mihnef, s. 49-50, 130-138; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 61-62). Hz. Hüseyin'in bu konuşması üzerine Hür b. Yezîd yaptıklarına pişman olarak onun safına geçti.

Ömer b. Sa'd'ın sancağıyla gelip ilk oku atması üzerine başlayan savaş birbirine denk olmayan bu kuvvetler arasında tam bir dram şeklinde devam etti ve Hz. Hüseyin'in savaşa başlarken yirmi üç süvariyle kırk piyadeden oluşan askerleri kısa sürede azaldı. Savaşın sonlarında artık sıcak ve susuzluktan bitkin hale düşen bu az sayıdaki insanın başında piyade olarak cesaretle dövüşen Hz. Hüseyin'e Şemir b. Zülcevsen'in emriyle her taraftan hücum edildi. Sinân b. Enes en-Nehaî önce bir harbe saplayıp onu yere düşürdü, sonra da atından inerek saçlarını ve daha sonra başını kesti; oradakiler de cesedini soyup her şeyini, ardından da çadırları yağmaladılar. Bu arada Hz. Hüseyin'in hasta yatağındaki oğlu Ali Zeynelâbidîn öldürülmek istendiyse de Ömer b. Sa'd buna

engel oldu (10 Muharrem 61/10 Ekim 680). Şehidlerin cesetleri ertesi gün Benî Esed mensuplarının ikamet ettiği Gâdiriye köyülerince toprağa verildi.

Hz. Hüseyin'in kesik başı ve esirler Dimaşk'a gönderildiğinde Yezîd görünüşte üzülmüş ve Hüseyin'i öldürtmesi sebebiyle Ubeydullah b. Ziyâd'a lânet etmiştir. Ancak onun bu üzüntüsünde samimi olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü gerçekten üzülmüş olsaydı Ubeydullah, Şemir ve diğerlerini hiç değilse görevlerinden alması gerekirdi; ayrıca öldürme emrini verenin bizzat kendisi olduğu yolunda rivayetler de vardır (Dîneverî, s. 284-285; Ya'kûbî, II, 229). Bununla beraber Hz. Hüseyin'in katliamdan kurtulan oğlu, kızları, kız kardeşi ve Tâliboğulları'ndan diğer esirler Dimaşk'ta birkaç gün tutulduktan sonra Yezîd tarafından bir muhafız birliği refakatinde Medine'ye gönderilmiştir. Hz. Hüseyin'in başının nereye gömüldüğü konusu ihtilâfıdır. Medine'de Baki' Mezarlığı'na, Necef'te babasının yanına, Kûfe dışında bir yere, Kerbelâ'da cesedinin konulduğu kabre, Dimaşk'ta bilinmeyen bir yere, Rakka'ya, hatta Kahire'ye gömüldüğüne dair rivayetler bulunmakta (Muhsin el-Emîn, IV, 390-394) ve bunlardan birincisi daha güçlü bir ihtimal olarak görülmektedir (İbn Kesîr, VIII, 204). Öte yandan İbn Şehrâşûb, Şeyh el-Müfid, Muhammed Bâkır el-Meclisî, Muhsin el-Emîn, Fehmî Üveys gibi Şii yazarları Hz. Hüseyin'in doğumu, çocukluğu, gençliği ve şehâdetiyle ilgili tarihî gerçeklere uymayan pek çok olağan üstü hadise ve kerâmet rivayet ederler.

Kaynaklar Resûl-i Ekrem'in iki torunu- nu çok sevdiğini, isteklerini tereddütsüz yerine getirdiğini, onlarla oyun oynadığını, sırtına bindirip gezdirdiğini, hatta secdede iken üstüne çıktıklarında inmelerine kadar beklediğini yazar ve onlara olan düşkünlüğünü gösteren birçok rivayet nakleder. Bir gün Hz. Peygamber minberde iken Hasan ile Hüseyin'in düşe kalka mescide girdiklerini görünce konuşmasını yarıda keserek aşağı inip onları kucaklamış ve, "Cenâb-ı Hak, 'Mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihan vesilesidir' (et-Teğâbün 64/15) derken ne kadar doğru söylemiş; onları görünce dayanamadım" dedikten sonra konuşmasını sürdürmüştür (İbn Mâce, "Libâs", 20; Tirmizî, "Menâkıb", 30; Nesâî, "Cum'a", 30, "İdeyn", 27). Müslümanların Ehl-i beyt'e ve âl-i abâyâ dahil olan Hz. Hasan ile Hüseyin'e duyduğu sevgi ve şefkat Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra da devam etmiştir. Meselâ Hz. Ömer, hilâfeti sırasın-

M. Uğur Derman tarafından düzenlenen "Hâdim-i İmâm Hüseyin" yazılı celif ta'lik levha (Muhittin Serin koleksiyonu)

da divan teşkilâtını kurup herkese yapacak yardımları belirlerken onlara Bedir Gazvesi'ne katılanlara verilen miktarda tahsisat ayırmıştır (Taberî, *Târîh*, I, 2413). Hz. Hüseyin Resûlullah'ın sevgili torunu, emaneti ve reyhânesi (çiçek demeti) denilerek müslümanlardan daima sevgi, şefkat ve bağlılık görmüş, böylece altı yaşında kaybettiği dedesinin ve annesinin yokluğunu fazlaca hissetmemiştir. Ayrıca ağabeyi Hasan ile birlikte bütün İslâm dünyasında olduğu gibi Türkler arasında da Resûlullah'ın sevgili torunu sıfatıyla daima sevilmiş, sayılmış ve adları çocuklara verilen en yaygın isimler arasında yer almıştır.

Şii dünyası, Şiiliğin hareket noktası ve temel şahsiyeti Hz. Ali olmakla birlikte, şehid edilmesinin arka planında varlığını sürdürebilen güçlü bir siyasî kuruluş bulunmadığından bu olayla fazla ilgilenmemiş, Hz. Hüseyin'in şehadetini ise Şiiliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimaî ve siyasî hayatın parolası haline getirmiştir. Bugün İslâm dünyasının en büyük azınlık mezhebinin oluşturan İsnâaşeriyye İmâmiyyesi'nin özellikle duygu ve gönül hayatını Hz. Hüseyin sevgisi yönlendirmektedir. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilmesinin hâtırasını anmak için yapılan ve "tâziye" denilen yas merasimleri, onu imamların üçüncüsü ve on dört ma'sûm-ı pâkin (çardeh ma'sûm-i pâk) beşincisi kabul eden Şii dünyasında başlı başına bir olaydır (bk. TÂZİYE). Ancak Sünnîler'in tuttıkları 10 (veya 9, 10, 11) Muharrem orucunun Kerbelâ tâziyesiyle bir ilgisi yoktur (bk. ÂŞÛRÂ). Hz. Hüseyin'in acıklı sonu İslâm edebiyatında başlı başına bir tür oluşturmuş ve özellikle tâziye törenlerinde okunmak üzere Şii şair ve edipleri tarafından "maktel" veya "maktel-i Hü-

seyin" denilen mersiye ve okuma parçaları kaleme alınmıştır (aş. bk.).

H. Hüseyin'in çocuklarından Ali el-Ekber Kerbelâ'da kendisiyle birlikte şehid olmuş. Ca'fer ve Abdullah adlı oğullarından devam etmeyen soyu diğer oğlu Ali Zeynelâbidin'den devam ederek seyyid unvanıyla tanınmıştır. Ayrıca Fâtıma ve Sekîne adlı iki de kızı vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâce, "Libâs", 20; Tirmizî, "Menâkıb", 30; Nesâî, "Cum'a", 30, "İdeyn", 27; Ebû Mihnef, *Maktelü'l-Hüseyin*, Bağdad 1977; *el-İmâme ve's-siyâse*, I, 165, 178, 180 vd., 182, 184-187, 188 vd., 204-206; II, 3, 4-8; Belâzürî, *Ensâb*, IV/A, s. 101, 102 vd., 121 vd.; IV/B, s. 1, 12-16, 17, 18, 22, 23, 29, 40, 77, 81, 109; V, 69 vd.; Dîneverî, *el-Ahbarü'l-tivâl*, s. 218, 224 vd., 228-229, 230 vd., 243-260, 284-285; Ya'kübî, *Târîh*, Necef 1384, II, 216, 217, 229 vd., 233; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2413, 2836, 3020, 3461; II, 9 vd., 173, 216-220 vd., 228-229, 233 vd., 257-258, 272, 273 vd., 276-278, 279 vd., 315-390; a.mlf., *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), III, 211-213; XXII, 7; a.mlf., *Delâ'ilü'l-imâme*, Necef 1369/1949, s. 71-80; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferid*, V, 118-126; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamid), II, 289, 361; III, 54, 55, 56, 57, 60, 68, 247; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, I, 22; IX, 13, 22, 180-181, 182, 183, 184, 219-220; XII, 7, 195, 196, 334; XIV, 221, 229, 261; XV, 147, 291, 392; XVII, 32, 40, 153, 219, 295, 296; XVIII, 40, 62, 288; XIX, 129, 153, 191; XXI, 114, 115, 359-360, 393; Halîmî, *el-Minhâc*, II, 436; Şeyh el-Müfîd, *el-İrşâd*, Necef 1382/1962, s. 197-253; a.e. (trc. I. K. A. Howard), London 1981, s. 296-379; Kâdî Abdülcebbar, *Teşbitü delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerim Osman), Beyrut 1966, s. 17-19, 238, 239, 277, 528-529, 531, 536, 555, 567, 568, 574; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 392-399; a.mlf., *el-Kâfi*, I, 273-274; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), XIV, 111-260; İbn Şehrâşûb, *Menâkıb-ü Âli Ebî Tâlib*, Necef 1375-76/1956, III, 206-272; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 503 vd., 505-511; IV, 15 vd., 20 vd., 30 vd., 38-39, 40 vd., 46-81; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, II, 18-23; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğ* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1385-87/1965-67, IV, 71-72, 78-79; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, III, 280-321; IV, 268; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 172-211; İbnü'l-Verdî, *Tetimetü'l-Muhtaşar fi ahbârü'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, I, 259 vd.; İbn Hacer, *Tehzibü'l-Tehzib*, II, 392-308; a.mlf., *el-İşâbe*, I, 683; İbnü's-Sabbâğ el-Mâlikî, *el-Fuşûl-ü'l-mühimme fi ma'rifeti ahvâlil-e'imme*, Necef 1381/1962, s. 156-186; Âmirî, *Behcetü'l-me-hâfil ve buğyetü'l-emâşil*, Kahire 1330-31, I, 230 vd.; Meclisî, *Bi-hârü'l-enûâr*, Tahrân 1305, X, 66-89, 140-300; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe*, s. 293-299, 607 vd.; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıta't-Teufikiyye*, Kahire 1980, IV, 194-203; Mâzenderânî el-Hâirî, *Me'âlû's-şibteyn fi ahvâlil-Hasen ve'l-Hüseyin*, Necef 1380/1960, I, 60-465; II, 468-804; D. M. Donaldson, *The Shi'ite Religion*, London 1933, s. 79-100; Fehmî Üveys, *Şehidü Kerbelâ: el-İmâm el-Hüseyin b. 'Ali b. Ebî Tâlib*, Kahire 1948, s. 100-217; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 263-264; M. Lebîb el-Buhî, *Maşra'u'l-İmâm el-Hüseyin*, Kahire 1955, s. 42; Monchi-zadeh, *Ta'ziya des Persischen Passionsspiel*, Upsala 1967;

Fazl Ahmed, *Husain: The Great Martyr*, Lahore 1969; M. Husayn Tabatabai, *Shi'ite Islam* (trc. S. Hossein Nasr), London 1975, s. 9, 57, 60, 75, 79, 181, 190, 194-201, 208, 220, 232; Mahmoud Ayoub, *Redemptive Suffering in Islam: a Study of the Devotional Aspects of 'Āshūrā in Twelver Shi'ism*, The Hague 1978; S. H. M. Jafri, *The Origins and Early Development of Shi'a Islam*, London 1979, s. 174-221; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi: Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Ankara 1979; Abdülbâki Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul 1979, s. 380-397; W. C. Chittick, *A Shi'ite Anthology*, London 1980, s. 93-113; Hasan İbrâhîm Hasan, *Zü'amâ'ü'l-İslâm*, Kahire 1980, s. 197 vd.; Abdüşşâfi M. Abdüllatif, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-'asri'l-Ümevî 41-132 h./661-750 m.: dirâse siyâsiyye*, Kahire 1404/1984, s. 472 vd.; M. Mâhir Hammâde, *el-Vesâ'iku's-siyâsiyye ve'l-idâriyye*, Beyrut 1407/1987, s. 78-81, 91-107; A'yânü's-Şî'a, I, 578 vd.; IV, 390-394; Hasan İsâ Ebû Yâsin, *Şî'ru Hemdân ve ahbâruhâ fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, Riyad 1983, s. 130 vd.; M. Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, New Haven - London 1985, s. 28-33, 240 vd.; E. Ruhi Fiğlalı, *İmâmiyye Şîası*, İstanbul 1984, s. 90-105; a.mlf., *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, İstanbul 1991, s. 332; Ali Naqî Naqvî, *The Martyrdom of Karbala* (trc. S. Ali Akhtar), Karachi 1984; Shaykh Muhammad Mahdi Shams al-Din, *The Rising of al-Husayn: Its Impact on the Consciousness of Muslim Society* (trc. I. K. A. Howard), London 1985; *The Imam Husayn* (ed. Muhammad Trust of Great Britain and Northern Ireland), London 1986, I-XII; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, Ankara 1993, bk. İndeks; Ömer Süleyman el-Akilî, "Vaq'atu Kerbelâ", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb Câmi'atü'l-Melik Su'ûd*, XIII/2, Riyad 1986, s. 463-496; Bustânî, *DM*, VII, 48-49; Ahmed Ateş, "Hüseyin", *İA*, V/1, s. 634-640; L. Vecchia Vaglieri, "al-Husayn b. 'Ali b. Abi Tâlib", *El'* (İng.), III, 607-615; "İmâm Hüseyin", *DMT*, II, 349-354.

ETHEM RUHI FIĞLALI

Literatür. Resûl-i Ekrem'in torunu, Hz. Ali ile Fâtıma'nın çocuğu olması ve daha çok İslâm tarihinin en önemli olaylarından biri sayılan Kerbelâ'da şehid edilmesi sebebiyle Hz. Hüseyin hakkında geniş bir literatür meydana gelmiştir. Bu konuda hadis külliyyatı, İslâm tarihi kaynakları ve biyografik eserlerde bulunan zengin malzemenin yanında pek çok monografik çalışma da vardır.

Hadis külliyyatından Buhârî ve Müslim'in *Şahih*'lerinin çeşitli bölümlerinde, özellikle sahâbenin faziletleriyle ilgili kısımlarında Hz. Hüseyin hakkında birçok hadis yer alır (bk. Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 22; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 32, 60, 61, 67, 95). Her iki eserde de "Hasan ve Hüseyin'in Faziletleri" başlıklı müstakil birer bab açılmış ve buralarda Hz. Peygamber'in sadece biri yahut her ikisi için söylediği övücü sözler kaydedilmiştir. Tirmizî'nin *Sünen*'inde diğer bölümlerin ya-